

KÖZSZÓLAMOK VESZEDELME

A vasárnapi verőfényes béke szitáján át szűröm ezeket a gondolatokat, melyek nem akarnak a mindennapi tülekedések, az érdekeket takargató polémiák hangversenyébe beleszólani, hanem inkább halk tűnődések, számon kérő vizsgálódások önmagunkon és másokon az önzetlen kontempláció tükrében. A természet nagy vasárnapjaira gondolok, amikor a városi ember az utcai házsorok közé szoruló égszeletet fölcseréli a pázsitos lankák felé boruló, ragyogó kék égbolttal. Mikor szembemegy a nappal, keblét a természet termékenyítő lehelete duzzasztja, s a maga nyomasztó, mesterkelt városi ruhájában olyan megvakultan, árván, olyan bús komikussággal áll a természet csodaarca előtt, hogy kedve volna visszasurranni az odúba, ahonnan jött, mint ahogy visszaretten az egér, ha szemébe nem várt világosság vakít. Ó, bűnbánásra, magábaszállásra kényszerítő vasárnap délutánok kint a hegyvonalak végtelenbe zengő ritmusai között, a levegőtenger ringató, szédítő hullámain, nem keltitek-e föl bennünk önkéntelenül a párhuzamot köztünk, kicsinyes, gyűlölködő emberiségünk s a természet ártatlan bölcsessége között? „Hová szórtad el ifjúságodat?” — Jajdul föl Verlaine egy ilyen napszines vasárnap délután. Hová szórtuk el ifjúságunkat? — mondjuk mi is utána. Hová szórtuk el ifjúságunkat, mibe nyúttuk el ártatlan gyermekszemünket, hol hagytuk el érzéseink, gondolataink nemes lendületét? Mióta felejtettük el, hogy mondani, leírni csak azt szabad, ami a sajátunk, amin lelkünk, egyéni élményeink, őszintén megnyilatkozó vágyunk üde harmata csillog? Mikor tértünk le a magunk külön útvjáról, mikor álltunk be kolomposnak a tömegek nyájába, mikor vállaltuk alantas ösztöneiket, s mikor

váltottuk föl gondolataink nemes ércét a közszólamok aprópénzére?

Gyónató az erdő, s mikor a fák nedvtől feszülő ágain keresztül bekacagni látjuk a lányosan kék eget, eszünkbe jut, hogy hányszor meghamisítottuk az egyszerűen kifejező nyelvet, csak azért, mert gyávák vagy hiúk voltunk, mert lusták voltunk gondolkodni, mert közéleti pózba vágtuk magunkat, s olyant mondtunk, amiről tudtuk, hogy mindenki azt várja tőlünk. Rettegetes a közszólamok ereje és ragálya. Tatárdulás, pestis nem pusztított annyit közéletünkben, mint a szólam, mint az a mondat, amely idézésre, közszájra van szánva, melyben fontosabb a retorikai figura szuggesztíója, mint maga az igazság vagy a gondolat. És annál veszedelmesebb a közszólam, mennél tiszteltebb ajak ejti ki. Közönséges embernek a szólama csak tetszik és gyorsan terjed, de tekintélyes emberek retorikai bravúrja rendekben pusztít, mint búzát a jégeső.

Egy ilyen szólamot kaptak fel mostanában Erdélyben, amely, ha hinni lehet a hírlapi tudósításoknak, Ravasz László budapesti református püspöktől eredt. Ravasz Lászlót nálam senki sem tisztelheti jobban. Ismerem magasan szárnyaló gondolatait, tudom, hogy nemesen liberális világszemlélete milyen messzi távlatokra nyílik. Próféta típus mint ember, mint gondolkodó és mint szónok. Tetemes erkölcsi, valláseméleti és bölcséleti ismeretein kívül járatos az irodalmak és művészetek birodalmában is. Nem a közszólamok embere. És mégis, mikor egy újságíró elébe áll, s nyilatkozatot kér tőle az erdélyi irodalomról, a következőket üzeni nekünk: csináljunk inkább Petőfi-kultuszt, mint Ady-kultuszt; ne Babitsot, hanem Aranyt, ne Móricz Zsigmondot, hanem Jókait olvassuk. Ennyit mond, ezek a búcsúszavai hozánk.

Én pedig magam köré álmodom a vasárnapi természet békés csendjét, s elámulok a szavain. Semmit sem szólnék, ha föltűnést kereső prédikátor, fiatalos hevű barát karrier-hídnak építette volna ezeket a szólamokat, de Ravasz László ajkáról fájnak és égetnek ezek a mondatok. Kell-e holt nagyjainkkal ütni élő íróinkat? Lehet, hogy Babits és Móricz nem olyan kimagasló nagysá-

gok, mint Arany és Jókai a maguk idejében voltak; lehet, sőt bizonyos; de a mai élő irodalomnak mégiscsak ők és társaik a fenntartói. Nélkülük az irodalom élő fája kiszáradna, s lehetnek légiószámra zsenijeink és halihatatlanjaink a múltban, ha nincs, aki az irodalom élő organizmusának a maga egyéni tehetségével és kezdeményezésével a nedvet szolgáltatassa, úgy ez az irodalom halhatatlanjaival együtt az örök pusztulásba temetkezik.

Petőfi és Ady, Arany és Babits, Jókai és Móricz Zsigmond — ezek nem ellentétek, bármennyire is ellentétbe állította Ravasz Lászlóval a közszólamnak lidércfénye. Azok olvassák Adyt, Babitsot és Móricz Zsigmondot, akik Petőfit, Aranyt és Jókait olvassák. Mindnyájuknak egy és ugyanaz az olvasóközönsége, s ha ez az olvasóközönség talán ma gyakrabban forgatja a kortárs írók műveit, ez nem jelent annyit, hogy nagy klasszikusainkat elfelejtette. Úgy összeolvadnak ők a számottevő olvasóközönség lelki életében, mint egy ember képzeletében jelen és múlt élete. Csakhogy az olvasók mai, égető problémáikra bizonyára nem mennek válaszért klasszikusainkhoz. Az ő műveik a művészetek tiszta, megbékélt márványtemploma. Oda feledésért, megtisztulásért megyünk, itt sebeink, gyötrelmeink, nyugtalanságaink magyarázatát keressük. Ott emlékezni, itt emlékeinkhez méltóan tovább élni akarunk.

Bizonyos az, hogy soha még Erdélyben nem volt annyira szükség, mint ma, régi nagy íróink népszerűsítésére. Hitet, bátorságot, összetartást elsősorban belőlük meríthetünk. De éppen olyan szükséges, hogy a mai élő magyar irodalom, amellyel Nyugat-Európa kaotikus szellemi életében létezésünknek kétségbevonhatatlan jogát vitatni és bizonyítani tudjuk, itt Erdélyben gyökeret verjen. E két irodalmat csak egymás támogatására lehet felsorakoztatni, s ha szembeállítjuk őket, éppen régi nagy íróink szellemét sértjük meg vele.

Ó, bizonyára vannak lényeges ellentétek írók és írók, könyvek és könyvek között. Mennyire jobban illett volna Ravasz Lászlóhoz, a magasabbrendű erkölcsi élet egyik illusztris őrzőjéhez, ha ezekre az elriasztó ellen-

tétekre mutat rá. Jöjjön velem az erdélyi könyvelosztó raktárakba, ott megmutathatom neki a Nick Cartereknek, Courts-Mahlereknek, a pesti és világirodalmi piac selejtes termékeinek könyvoszlopaít, amelyeket naponként a szélrózsa minden irányában szerteséjjel szállítanak erdélyi városokba és falvakba. Babits Mihálytól, aki Dantét fordította, aki költészetében és regényeiben, a legmagasabb igényű irodalmi ízlést szolgálja; Ady Endrétől, a mai magyar tragédiának ettől a csodálatos hangú, fennkölt szárnyalású sirályától egyetlenegy könyvet sem talál ott. Móricz Zsigmondnak, akinek regényei a külföld műveltebb olvasóközönsége előtt a mai magyar zseninek úgyszólván egyetlen megnyilatkozásai, nagyon kevés könyvére akadhat. Ellenben garmadaszámra állanak pesti ötödrangú írók kétes értékű művei.

És nézzen körül és érdeklődjék egy kevéssé Ravasz László, hogy ezek a tőle sztigmatizált írók hogyan élnek, könyveikből mennyit keresnek. Pillantson csak egy kevéssé mártíriumos életükbe, s aztán mondja meg: ezektől kell elriasztani az erdélyi olvasóközönséget?

Ó, vasárnapi béke, vasárnapi harmónia, jöjjön el a te országod! Nagy erdők, nagy tavaszok, küldjétek közénk balzsamos leheleteteket, hogy úgy tudjunk élni, gondolkozni, mint ahogy a fa nő, hogy szembe tudjunk nézni egymással, ha szíves köszöntőszót mondunk, s el tudjuk zárni fogunk sövényével az ajkunkra toluló hívságos közszólamot.